

Franc Rozman, Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem. Ljubljana. Založba Borec, 1979, str. 324.

Objavljena doktorska disertacija Franca Rozmana sodi v vrsto redkih slovenskih zgodovinskega dela, ki kompleksno obravnavajo zgodovino delavskega gibanja na večjem zaokroženem prostoru in v daljšem časovnem obdobju, to je na slovenskem Štajerskem v času od začetkov delavskega gibanja konec 60. let 19. stoletja pa vse do začetka prve svetovne vojne. Prav zaradi tega je monografija o zgodovini socialističnega delavskega gibanja na slovenskem Štajerskem posebej dragocena. V njej je zbrana obilica gradiva in podatkov. To dejstvo je tem pomembnejše, ker vemo, da so bili do začetka sistematičnega raziskovalnega dela Franca Rozmana o zgodovini delavskega gibanja na slovenskem Štajerskem znani le posamezni drobci. To nam je razumljivo lahko le, če vemo, da večino arhivskega in časopisnega gradiva hranijo danes arhivi in biblioteke v republiki Avstriji. Torej ne nezanimanje za raziskovanje problemov iz zgodovine delavskega gibanja na slovenskem Štajerskem, ampak težja dostopnost gradiva je bila kriva, da so raziskovalci pred Francem Rozmanom to pomembno problematiko obšli. Monografija je rezultat avtorjevega večletnega sistematičnega zbiranja arhivskega in drugega, predvsem časopisnega gradiva, in kako mukotrpno je lahko to delo, vemo vsi, ki se ukvarjamo z zgodovinskimi raziskavami.

Avtor je študijo razdelil v osem poglavij. V prvem z naslovom *Viri in literatura* bralca zelo podrobno seznanil z arhivskimi fondi, ki vsebujejo gradivo za zgodovino delavskega gibanja na slovenskem Štajerskem ter daje pregled nad obilico časnikov, ki jih je moral pregledati. Podana je tudi obširna komentirana bibliografija o domači in tuji literaturi, ki je na razpolago raziskovalcu, ki proučuje ne samo zgodovino delavskega gibanja, ampak tudi druge probleme iz zgodovine slovenske Štajerske od druge polovice 19. stoletja dalje.

Gospodarski in socialni oris slovenske Štajerske res ni presegel okvira, ki mu ga je določil avtor sam, to je »v najbolj skopih obrisih prikazati to problematiko na slovenskem Štajerskem«. Bralec dobi zaradi množice navedenih podatkov le splošen vtis o industrijskih in večjih obrtnih podjetjih po posameznih krajih ter o številu delavcev, ki so bili v njih zaposleni. S sumiranjem teh istih podatkov še po industrijskih panogah in obrtnih strokah za celotno območje slovenske Štajerske pa bi se dalo narediti manj razdrobljeno in zato veliko preglednejšo podobo. Zanimivo in potrebno bi bilo te podatke dopolniti s podatki, objavljenimi v uradni statistični publikaciji Oesterreichische Statistik. Rezultati obdelave ljudskih štetij po poklicni strukturi so objavljeni za vsako deželo posebej po mestih s posebnim statutom in okrajnih glavarstvih. Tako se tudi za slovensko Štajersko lahko ugotovi skupno število delavcev, zaposlenih po posameznih industrijskih panogah in obrtnih strokah. Slika bi lahko bila tudi s to primerjavo in dopolnitvijo bolj popolna.

Naslednja poglavja je avtor zastavil problemsko-kronološko. Od teh dve prikazujeta razvoj socialističnega delavskega gibanja od začetkov v 60. letih 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne. Kronološki mejnik med njima je združevalni kongres avstrijske socialnodemokratske stranke v Hainfeldu leta 1889. Ostala poglavja so posvečena uglednima voditeljema delavskega gibanja v Mariboru Franzu Wiesthalerju in Milanu Subariću, ki sta delovala v začet-

nem obdobju, mezdnim in stavkovnim gibanjem, praznovanju prvega maja ter volitvam v državni in deželni zbor.

Prikaz razvoja delavskega gibanja od začetkov do leta 1889 je pisan na podlagi arhivskih in časopisnih virov, oris organizacijskega razvoja socialnodemokratske stranke na slovenskem Štajerskem do leta 1914 pa na časopisnem gradivu, predvsem na podatkih, ki jih je avtor našel v osrednjem glasilu štajerske socialne demokracije Arbeiterwille. Odlika obeh poglavij je, da prinašata množico gradiva in novih podatkov. Pri prebiranju obeh poglavij se oblikujejo nekateri zaključki, na katere je deloma opozoril tudi že avtor. V začetnem obdobju delavskega gibanja tako na Štajerskem kot na Kranjskem lahko najdemo nekatere skupne poteze. Predvsem velja to za prvo polovico 70. let, v obdobju, ko je v ljubljanskem delavskem izobraževalnem društvu deloval Matija Kunc, v mariborskem pa Franz Wiethaler, ter za prvo polovico 80. let, ko sta se društvi pod vplivom razvoja v avstrijskem delavskem gibanju radikalizirali. Kljub temu pa, posebej če primerjamo resolucije sprejete na društvenih zborovanjih in ljudskih shodih, ostaja vtis, da je bilo društvo v Mariboru, pač zaradi bližine in neposrednega vpliva Gradca, mnogo bolj, če lahko tako rečemo, politično odprto, zrelo in razgledano. Po takšnem razvoju pred letom 1889 smo zato tembolj presenečeni, kako se je razvijalo socialistično delavsko gibanje na slovenskem Štajerskem po kongresu v Hainfeldu. Socialnodemokratska stranka na Štajerskem je, kot poudarja avtor, postala organizacijsko in številčno močna, ni pa temu sledila politično in idejno. Če je zaradi specifičnih narodnostnih razmer na slovenskem Štajerskem še razumljiv molk ob razpravah o nacionalnem vprašanju, pa resnično preseneča dejstvo, da ni sledu o razpravah in stališčih socialne demokracije na Štajerskem o drugih političnih dogodkih, npr. o aneksiji Bosne in Hercegovine leta 1908 in o balkanskih vojnah, da navedem samo ta dva primera. Socialnodemokratska stranka na slovenskem Štajerskem je ostajala partijsko disciplinirana ter je vse svoje sile usmerila v organiziranje in izgradnjo strankinega in strokovnega aparata, ni pa se mogla ali hotela posvečati tudi idejnemu in teoretičnemu delu. Razvoj na področju, kjer je delovala Jugoslovanska socialnodemokratska stranka, je potekal precej drugače, saj je stranka beležila relativno manjše uspehe na organizacijskem področju v primerjavi s Štajersko, zato pa je bila aktivnejša v teoretičnem delu. Naj omenim samo delovanje in prispevek Etbina Kristana, Albina Prepeluha-Abditusa in dr. Henrika Tume.

Stavkovna gibanja in mezdni boji so orisani v posebnem poglavju. Prikaz začenja avtor šele z letom 1890. Stavke in mezdni boji pred tem letom so zajeti v poglavju o delavskem gibanju do leta 1899. Ker se je avtor odločil za problemsko-kronološki prikaz, bi bilo bolj smiselno in obenem bolj pregledno prikazati to problematiko skupaj za celotno obdobje, ki ga zajema monografija. Prav tako se mi ne zdi najbolj primerno, da se je avtor tako dosledno držal kronološkega principa. Grupiranje, npr. glede na število udeležencev, uspešnost ali neuspešnost stavke oziroma mezdne gibanja ali pa po strokah, panogah ipd., bi bralcu dalo jasnejšo predstavo o tem pomembnem vidiku boja in organiziranosti delavstva. Obenem pa je to poglavje primer — to velja tudi za poglavje o praznovanjih prvega maja — da včasih prav zaradi obilice navedenih podatkov bralec ne more izluščiti bistvenih potez razvoja.

Zadnje poglavje obravnava volitve v državni in deželni zbor. Tudi za to poglavje velja ista pripomba kot za poglavje o stavkah in mezdnih gibanjih, da je namreč avtor nekatere probleme, ki sodijo v to poglavje — npr. boj za splošno volilno pravico — že obravnaval v poglavju o organizacijskem razvoju socialnodemokratske stranke do leta 1914. In še ena kritična pripomba — avtor je le izjemoma posamezne kandidate politično označil, tako da bralec ne more vedeti, katero stranko so zastopali.

Knjiga je v celoti pisana zelo zgoščeno in zahteva zelo pozornega bralca. Res je, da bi avtor bralcu lahko olajšal vsaj orientacijo v času, če bi pri datiranju dogodkov dosledno navajal tudi letnico, ne pa samo dan in mesec. Nekoliko moti tudi datiranje po cerkvenih praznikih, n. pr. ob binkoštih, veliki noči ipd., posebej ker gre za premične cerkvene praznike. Kljub nekaterim kritičnim pripombam, ki sem jih navedla, sem prepričana, da predstavlja knjiga Franca Rozmana enega tistih velikih korakov, ki so potrebni, da se bomo lahko lotili pisanja prepotrebnega sintetičnega pregleda zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem v času pred prvo svetovno vojno.

Jasna Fischer

Dr. Miroslav Stiplovšek, Razmah strokovnega — sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918—1922. Ljubljana 1979, 672 str.

Knjiga obsega 672 strani in je razdeljena v dva dela. V prvem delu obravnava politični in organizacijski razvoj delavskih strokovnih organizacij, v drugem pa njihovo dejavnost. Najprej oriše pregled strokovnega (sindikalnega) gibanja na Slovenskem od ustanovitve prvih strokovnih društev do konca prve svetovne vojne. Obsežneje obravnava razvoj razrednih strokovnih organizacij od začetka devetdesetih let in njihovega vključevanja v dunajsko Strokovno komisijo do ustanovitve strokovnih tajništev v Trstu in v Ljubljani, ko je to gibanje doseglo velik napredek. Obdelal je tudi krščansko-socialne strokovne organizacije in njihovo združitev v Jugoslovansko strokovno zvezo ter prizadevanja liberalcev za vpliv med delavstvom, ki so tudi ustanavljali svoje strokovne organizacije in organizacije uradniških društev. Ves čas so bile najmočnejše in v delavskem gibanju najpomembnejše socialnodemokratske delavske strokovne organizacije.

V prvem delu knjige obravnava avtor razvoj strokovnih organizacij od prevrata 1918 do ustanovitve Zveze neodvisnih strokovnih organizacij za Slovenijo konec leta 1922, obravnava še njen boj za enotno delavsko fronto in njeno vključitev v Centralni delavski sindikalni odbor Jugoslavije, ki je bil sindikalna centrala komunističnih strokovnih organizacij. V tem delu najboljše obravnava socialnodemokratske in komunistične strokovne organizacije. Ob problemih organizacijskega združevanja vseh razrednih strokovnih organizacij v Centralni delavski sindikalni svet Jugoslavije obdela nastanek komunistične stranke v Sloveniji 11. aprila 1920, razčlenjuje in ocenjuje zaostrovanje nasprotij med komunisti in socialnimi demokrati v slovenskem strokovnem gibanju, ko narašča moč komunističnega vpliva. Obznana je prepovedala delovanje revolucionarnih sindikatov in komunisti vodijo akcije za njihovo obnovev.